

SADİ UYAR

“ZONGULDAK“ ADININ TARİHİ GELİŞİMİ

Yazılı Kaynaklarda Zonguldak adının kökeni üzerine ek bilgiler

Zonguldak Tarih Araştırmaları Dizisi:1

TEMMUZ-2012

Basım yeri:

“Zonguldak” Adının Tarihi Gelişimi

Sadi Uyar*

“Karaelmas Diyarı” olarak bilinen Zonguldak, **bugünkü Zonguldak sözüne ulaşınca kadar söyleyişinde ve yazılışında bir hayli evrilmiştir**. Buralarda, **birçok kavim ve milletin** yaşadığı açıktır. Bu kavimler ve milletler, kendi söyleyiş ve ona verdiği değer bakımından burasını farklı adlandırmış ve farklı söyleyişte farklı vurgular yaratmıştır. Buralara hakim olan her kavim ve millet, bir önceki topluluktan kalan yer adı verme kültürünü bir şekilde almak zorunda kalıp kendi kültürü içinde başka bir ada ulaşmak için, o kelimeyi çoğu kere doğal evrimi içinde başka şekillere sokmuştur.

Antik dönemden Cumhuriyet’e kadar olan uzun sürede kullanılmış olan adlar, Zonguldak sözündeki var olan evrimin bir kanıtından başka ne olabilir ki.

Eldeki kaynaklardan derleme usulüne göre hazırlanmış bu yazı, “Zonguldak” adının uzun, derin ve pek de bilinmeyen serüvenini ortaya koymaktadır. Bakalım üstünde yaşadığımız şehrin adı, hangi zaman diliminde yaşamış kimselere çıkacak, tarih sahnesinde ne zaman ve ne olarak yerini alacak?

Antik dönem kaynaklarında, önceleri küçük tekneler için liman yeri olan “**Sandarake**” sözü, İ.S. 131–137 de **İzmitli (Bithynia) Flavius Arrianus**'un Karadeniz seyahatini anlatan eserinde geçer. Aşağıda, bu sözünü ettiğim eserden konu ile ilgili alıntıları aktaracağım. Diğer yazarlar da Arrinus’un kitabından alıntılar yaparak Zonguldak’ın Antik dönemdeki adının Sandareke olduğunu kayıtlara geçmişlerdir.

Antik Kaynaklar

Zonguldak adının kökeni hakkındaki bazı açıklamalar ve çalışmalarda, **ilk coğrafyacı Strabon**'un eserinde geçen “**Sandarakurgion**” sözüne atıfta bulunulur. Coğrafya biliminin babası kabul edilen **Amasyalı Strabon, Geographika**⁽¹⁾ adını verdiği meşhur eserinin 52. sayfasında “**Sandarakurgion**” adlı bir maden dağından ve bu dağın konumu olarak, **Kastamonu/Taşköprü (Pompeiopolis)** olduğunu dile getirir.

Arrianus,⁽²⁾ “İ.S.131–137” yılları arasında yürüttüğü “**Cappadocia Valiliği**” görevine başlamadan önce çıktığı ve daha sonradan kaleme aldığı seyahatinde, Zonguldak ve civarı “**Sandarake ‘küçük tekneler için liman yeri**” olarak ifade eder. Arrianus seyahatinin güzergâhını “Oksinas’tan Sandarake’ye 90 stadia’dır (16,2 km) . Sandarake küçük tekneler için liman yeridir. Oradan Krenidai’a 60 stadia (11 km); Krenidai’dan Psylla emporion ‘una (Ticaret merkezi) 30 stadia (5,4 km) mesafe vardır. Oradan deniz kenarında kurulmuş Hellenlerin İon kökenli kenti Miletos’luların kolonisi Tion’a (Filyos) 90 stadia (16,2 km) çeker. Tion’dan Billaios ırmağı’na (Filyos ırmağı) 20 stadia (3,5 km) “ olarak tarif eder.

Kitabın Hellence aslından çevirisini yapan yazar Murat Arslan “Oksinas”ı İlik su, “Sandrake” Zonguldak, “Krenidai” Kilimli, “Psylla” Çatalağzı olarak okumakta.

*Sadi Uyar, Yerel Tarihçi Gökçebeğ / Zonguldak tefen67@hotmail.com

1: **STRABON**”*GEOGRAPHIKA Antik Anadolu Coğrafyası*” (Çeviren Adnan Pekmen) Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul 2000 sayfa–52–53

2: **Arrianus** “*Arrianus’un Karadeniz Seyahatı*” Çeviren Murat Arslan Odin Yayıncılık İstanbul 2005 sayfa 26-27

P.MİNAS BIJIŞKYAN,⁽³⁾ 1819 yılında Trabzon'dan başlayıp İstanbul/Rumeli Feneri'ne kadar olan yolculuğu sırasında Zonguldak ve kıyılarından şu şekilde bahseder: "Buradan Okşine adlı bir ırmak akar, Plinius'a nazaran da eski şehir Ereğli tarlalarını sulayan Lidos ırmağının kenarına yapılmıştır. Kilimli Burnu yirmibeş mil beridedir. Yakınında Çiniz burnu ve içinde eski bir kale ile bir kilise bulunan Güzelcehisar vardır. Bazılarına göre buraya eskiden Silios denirdi ve (Filyos) Bileos adlı bir ırmak vardır. Eski yazarlar bu taraflarda "Sankarika" adlı bir liman zikreder."

Klaus Bekle, "Paphlagonien und Honorias" (1996)⁽⁴⁾ adlı eserinde Sandraka'nın yerini, "Sandraka, Karadeniz kıyısında tahminen bugün Zonguldak olarak bilinen ve Bolu nun 82 km kuzey ve kuzey doğusunda bulunan küçük bir liman. Antik ve geç antik zamanda Sandrake (Sindarache) yani bugünkü Zonguldak, "küçük gemilerin iskele ya da liman olarak kullandığı yer " olarak aktarır.

Zonguldak isminin Antik dönemde "**Sandarake**" olduğu tezini savunan yazarların dayanaklarını, yukarıda adı geçen kaynak ve kaynaklardan yapılan alıntılar ile aktardım. Bu alıntıların, bugün üzerinde yaşadığımız ve Cumhuriyet döneminde il olan kentimizin adının kaynağı hakkında esaslı ipuçları verdiği kanaatindeyim. Yani, bu isim; önceleri "**Sandarake**" ve "**Songuldayık**", sonraları da **Zonguldak** olarak anılmış olmalıdır. Zonguldak adının evriminin böyle tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi

Zonguldak adının kaynağı ile ilgili olarak öne sürülen tezlerden birisini de Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yapılan çalışmalarda görüşler oluşturur. Bahsettiğimiz dönemde ortaya çıkan görüşler, adeta, Cumhuriyet Döneminde Türkçeyi zenginleştirme ve ona sahip çıkma bilincinin bir yansımasıdır. Bu konuda yapılan bütün çalışmalarda, yukarıya aktardığım kaynaklar ve o kaynakların dedikleri hatırı sayılır bir yer tutmaz. Bütün metinlerde Zonguldak adının kaynağı açıklanırken; bu adın Türkçe olduğu ve anlamının da doğadaki taklit veya yansıma sesi olan bir kökenden veya bataklık anlamına gelen coğrafi bir elemandan alındığı vurgulanır.

Cumhuriyet döneminde yapılmış olan bazı çalışmalar ve bu çalışmalardaki ilgili kısımlar şunlardır:

Donald Quataert'in "Zonguldak Kömür Havzası 1822-1920" adlı eserindeki ilgili kısım:⁽⁵⁾

"Gerçekten de arazinin insan yerleşimine uygun olmadığı kasabanın isminin kökenine dair en yaygın iki açıklamada da gayet açık bir şekilde görülmektedir. Bir görüşe göre kasabanın ismi Türkçe "kamış ve saz yeri" anlamına gelen *Zongalık* kelimesinden gelmektedir. Yine kesin olmayan bir diğer açıklamaya göre "Zonguldak" ismi "acı mekanı" anlamına gelen Zonklamak kelimesinden türemiştir."

3: P.Minas Bijişkyan "Pontos Tarihi- Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası" Çeviri Hrand D. Andreasyan Çiviyayınları İstanbul-1998 sayfa 55-56

4: Klaus Bekle-Paphlagonien und Honorias – Wien- 1996 sayfa 270-271

5: Donald Quataert " Osmanlı İmparatorluğu'nda Madenciler ve Devlet Zonguldak Kömür Havzası 1822-1920" Çevirenler Nilay Özok Gündoğan, Azat Zana Gündoğan – Boğaziçi Üniversitesi Yayınları-İstanbul 2009 sayfa 63- 64

Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası'nın 29 Teşrinievvel 1933 tarihli kitabındaki ilgili kısım: ⁽⁶⁾

“Sazlıklar ve bataklıklar tabii olarak birer sıtma menbaı olduğundan Zonguldak'ta henüz bir tek mesken yok iken bu havalide mevcut olan bugünkü civar köyler halkı bugün vilayet merkezinin bulunduğu sahaya sıtmadan kinaye olarak “titreyen yer” manasına gelen “Zonguldayık” ismi verilir.”

Zonguldak İsminin Kökeni Hakkında Bilinmeyenler

Buraya kadar olan kısımda, Zonguldak adıyla ilgili kaynaklarda ilk elden elde edilen bilgi ve belgelerden söz ettik. Ancak, bu noktadan itibaren pek de bilinmeyen, makalemizin asıl amacı olan “bilinmeyen” ya da unutulmuş kayıtlardan bahsedeceğiz. Aşağıda, bu hususa örnek teşkil eden kelimeler ve bunların tarihi belgeleri verilmiştir:

1:Zogal-dag

2:Songuldayık -Sonkuldayık (*Aşiyân-ı Songuldayık*)

3:Soñguldayık (*Mülk içinde Songuldayık köprüsü*)

2 ve 3 örneklerdeki “Songuldayık” ismini ikisi aynı

2. örnekteki “Songuldayık” (N)Arapça Nun harfi ile yazılmış yani normal şekilde okunur.

3 örnekteki “Songuldayık” sadece sağır Kef (kâf-ı nunî veya kâf-ı Türki) ile yazılmasından kaynaklanır. Okunuşu hem daha ince hem de daha genizden okunur.

1:Zogal-dag

Türklerin 9. yüzyılın başlarından itibaren hızla İslâmiyet'i kabul etmeleri neticesinde, öncelikle Arapça ve ikinci derecede Farsça adların Türk diline ve ad verme geleneğine erken dönemlerde girmeye başladığı görülmektedir.

Bölgede Farsça karışımı yer adlarının en iyi örneği eski adı Çarşamba olan Çaycuma ilçesi ile Perşembe beldesinin adıdır. Farsça da şenbih gün demektir ve bizim haftanın günlerinden cumartesiye tekabül eder ve çar-ı şenbih –Çarşambih (Çarşamba Çaycuma'nın eski adı) ve Penc-şenbih (Perşembe beldesinin eski adı) bizdeki çarşamba ve perşembedir. Farsçada haftalar Pazar günden sayıldığına göre haftanın 4. günü çar, 5. günü penc e dek gelir. Ayrıca bölgemizde “Pazar” adı yaygın biçimde kullanılır. İnsanların alış veriş yapmak üzere toplandığı yerlere, Farsça “Bazar” denir. "B" harfi Türkçe kullanımda, "P" harfine dönüşmüş böylece Pazar olmuştur.

Zonguldak adının anlamı konusunda Farsçada olan kelimelerden birinci örnek “Zogal” dır; “Zogal”⁽⁷⁾ Farsçada kömür anlamına gelir.

Zogal-dag

Zogal (زغال) kömür manasındadır

Dag: Kavurucu, yakıcı, yangı, ateş

Dag (coğ) dağ

Zogalehte:(zogal-ehte) kızılıcık

Zogalseng:(zogal-seng)taş kömürü

Zogali:(zogal-i)kömürleşmiş, kömürcü, kömür satan

6: Zonguldak Ticaret Odası “ Cumhuriyet'in On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası “ 29 Teşrinievvel 1933 sayfa 37-38

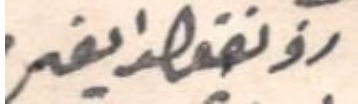
7: Mehmet Kanar “Farsça Türkçe Sözlük” Say Yayınları İstanbul-2008

Anadolu da yer adı verme yörenin durumuna şekline orada bulunan bir şeyin adına göre adlandırma ve yerleşim yerine ilgili adlar verme görürüz. “Zogal” sözcüğü kömür “dag” sözcüğü de dağlamaktan yakıcı yakan ateş anlamı ile Zonguldak’ın kömürü ile özdeşleşmiş, “Zogal-dag” sözcüğünü ortaya çıkarmıştır. Dağ sözcüğünü coğrafi bakımdan ele alırsak Zogal-dag Kömür dağı anlamını ortaya çıkarmıştır. Zonguldak adını yöre halkının oluşturduğu “yansıma kökenli Farsça bir sözcük” olduğu görüşü savunduğumuz birinci örnektir. Bu tür halk adlandırmalarının ve yansıma kökenli sözcüklerin gerek Türkçede gerekse diğer dillerde sayısız örnekleri vardır.

2: Songuldayık ⁽⁸⁾

Başbakanlık Arşivi Tapu tasnifi’nde “TD 51” numarada bulunan Bolu sancağına ait M. (1512–1520) tarihli Mufassal defterlerinde “Songuldayık” yer adı geçer. Yine İstanbul Atatürk kitaplığında Muallim Cevdet yazmaları arasında bulunan Yavuz Sultan Selim devri tahrir kayıtlarını gösteren “MC. 15” nolu Bolu sancağına ait H.925 (M.1519) tarihli Evkaf (Vakıf) defterinde bir arazinin ve bir köprünün adı “Songuldayık” diye geçer. Bu iki defter Songuldayık (Zonguldak) isminin en az altı asırlık bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Defterlerden anlaşıldığına göre “Soğuldayık” (1300 – 1400) yüzyılda Hızırbeyili dahilinde bulunan bir Nehrin ve üzerinde bulunan bir köprünün, yine bu civarda avcı şahin kuşu Yetiştiriciliğinde kullanılan bir yuvanın adıdır. Hızırbeyili 15–16. Yüzyıllardaki kayıtlarda Bolu sancağına bağlı bir kaza idi. Bölge “Hızır Bey İli” olarak geçer. Çünkü buraları fetheden Hızır Bey’dir. Bölge “Hızırbey İli” diye anılır. Hızırbey İli olarak bakılırsa Mengen’den sonra Dirgene, Yılanluca, Devrek, Çarşamba (Çaycuma) ve Filyos Irmağı’nın sağ tarafı olup Filyos sahilleri, Türkeri (Türkali), Çatalağzı, Beycuma bölgeleri dâhildir. ⁽⁹⁾

H.1265-M.1849.Tarihinde ⁽¹⁰⁾ Çarşamba (Çaycuma) kazasındaki ocaklardan çıkan maden kömürünün Dersaadet’e gönderilmek üzere iskeleye taşınması için yük hayvanları kiralanmasına dair” Kastamonu valisine yazılan yazıda Zonguldak adından bahsetmez. Zonguldak adının ilk bahsedildiği belge H.1270 M.1854 tarihlidir. Bu tarihten itibaren Zonguldak adı bir mevki olarak geçer.

M.1854 ⁽¹¹⁾ tarihli el yazması yevmiye (Günlük Defter) defterinde “Zonguldak” olarak yazılmış

8:T.C.B.O.A. Tapu Tasnifi TD 51 “ Bolu Mufassal Defteri”- M. (1512–1520)

9: Sadi Uyar “Tarihi Bakımından Çaycuma “ Çaycuma Belediyesi Tarih ve Kültür Hizmeti -2008- Çaycuma

10: T.C.B.D.A.G.M. Osmanlı Arşivi-“Tarih 29/Ra/1265 (Hicri) Dosya No:176 Gömlek No:80 Fon Kodu: A.}MKT

11: Erol Çatma Arşivi

Mehmet Kanar “Farsça Türkçe Sözlük” Say Yayınları İstanbul-2008

.TD 51 nolu defterde “Songuldayık”⁽¹²⁾

TD 51. 175/ s.358: Defterde geçen kısım şöyle

“Mezra-yi Der Bölücek-i Bedil Tabii-i On iki Divan (Bartın) İshak yerine tahminen yirmi muddluk yerdir. Haliyen Ali veled-i Maruf ve Saruhan birader-i Maruf berât-i Şahîyle mutasarıflardır ve Menteşe veled-i Musa ve Yusuf ve Nasuh Hacı evlâd-ı Musa mutasarıflardır beratları görülmedi kayacıları Beş yuva alurlar”.

(Bu girişin altında da hemen aşağıdaki kayıt yer almaktadır.)

سایه
صوتقولرایح
ماحضربکراعل

TD 51. 175/ s.358: Defterde geçen kısım şöyle “ **Aşiyân-ı Songuldayık tabii-i Hızırbegeli** “ yani Hızırbeyiline bağlı Songuldayık adlı Yuva, Kuş yuvası, denmektedir. Aşiyân Farsça “yuva, kuş yuvası” anlamına gelmektedir. Defterde şahin yuvacısı ve kayacısı (yuvaların bulunduğu kayalıkları gözetenerler) olanların adları da verilmektedir. Bu kişiler Ali, Saruhan, Menteşe ve başkalarıdır. Songuldayık 15. (1400) yüzyılda Hızırbeyili dahilinde bulunan bir nehrin ve üzerinde bulunan bir köprünün, yine bu civarda avcı şahin kuşu yetiştiriciliğinde kullanılan bir yuvanın adıdır. Defterde Songuldayık adlı yuvanın yeri tam olarak belirtilmemiş ancak Çarşamba (Çaycuma) bölgesinde olduğu tahmin edilmektedir. 1519 yılına ait Tahrir defterlerine göre aynı bölgede avcı kuş yetiştiricileri yine Çarşamba (Çaycuma) tarafında 2 yer gözükmektedir.⁽¹³⁾

Bu yerler

1: Mez. Türkeri (Türkali) Bazdar (avcı kuş yetiştiren) Hane: 2

2: Mez. Çatalağız (Çatalağzı) Bazdar (avcı kuş yetiştiren) Hane: 2

Orta Asya Türk kültür tarihinde avcı kuş ile avlanma ve bu tip kuşların yetiştirilmesi, Osmanlı döneminde düzenli ve sistemli olarak yapılmıştır. Avcılık Osmanlı İmparatorluğu zamanında bir devlet teşkilatı hâline gelerek resmiyet kazanmıştır. Osmanlı Devleti zamanında avcı kuş yetiştiriciliği ve eğitimi başlı başına bir devlet politikasıdır.⁽¹⁴⁾

Songuldayık “Songul-dayık” yansıma kökenli bir sözcük olduğu anlaşılmaktadır. Şahin Atmaca kuşlarının ayaklarını 1-1.5 cm çaplarında, metalden imal edilen ziller takılır. Bunlara çingirdak denir. Farsçada çingirdak “Zangula-Zengel-Zengole” sözcükleri yakınlık gösterir.

12: T.C.B.O.A. Tapu Tasnifi TD 51 “ Bolu Mufassal Defteri”

13: Sadi Uyar “Tarihi Bakımından Çaycuma “ Çaycuma Belediyesi Tarih ve Kültür Hizmeti -2008- Çaycuma Sayfa3-4

14: Nalân Türkmen, “Avcı Kuş İkonografisi ve Hünernâme’deki Betimlemeleri”, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Ocak 2009 “Türk Kültüründe Av” Sayfa 80-85

“Zongul-dayık”

Farsçada yakın örnekler şunlardır zingıl, zengûle veya zengel kelimesinin bozulmuş şekliyse çan, çingirak demek. Süs pulu anlamına da gelir

Zangula: Bir çingirak, Ayaklara takılan zil

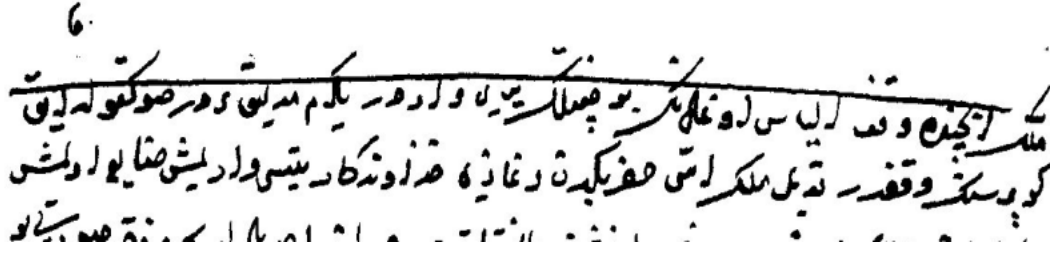
Zengel: Çan, Çingirak

Zengole: Çingirak, Çan, Zil

Ayrıca Zil anlamındaki "Çang-Çingıl" kelimesinin Doğuda "Zang" şeklinde de kullanılmış olması da yakın bir görüştür.

3: Songuldayık⁽¹⁵⁾

"MC. 15" nolu H.925 (M.1519) tarihli Evkaf (Vakıf) defterinde "Songuldayık" köprüsü

MC. 15. v.142b: Defterde geçen kısım şöyle: *Zemin Mülk içinde vakıf. İlyas oğlunun bir çiftlik yeri vardır. 20 muddluk yerdir. Songuldayık köprüsünün vakfıdır. Kadim mülk issi Hızır Bey'den ve Gazi Hüdâvendigâr bitisi var imiş, zayi olmuş. Bunun üzerine Yahya Kadı ve Sofi Dânişmend tanıklık virüb and içdiler. Eski defter sûreti bu."*

Şöyle okuyabiliriz" mülk içinde İlyasoğlu'na ait 20 muddluk (*teneke benzeri bir ağırlık hacim ölçüsü bunlara alınan verginin miktarı*) Songuldayık köprüsünün vakfı olan bir çiftlik vardır. Eski sahibi Hızır Bey (M.1326) ve Gazi Hüdavendigâr'dan (1.Murat M.1326–1389) beratı olup, kaybolmuştur. Bunun doğruluğuna dair Yahya kadı ve Sofi Danişmend yemin edip şahitlikte bulunmuştur. Yeni defter yazılırken (1519) Mevlânâ Safa Kadı ve İbrahim Sofi ve Muhammedî, mezkûr köprüye beraber hizmet ederler diye yazar. Mülk içinde Hane sayısı 21 Hasılı (geliri) 1743,5 olduğunu yazar.

Defterde Songuldayık köprüsünün tam yeri bertilmemiş. Defterin yazılış yol güzergahına göre bakarsak "Çarşamba (Çaycuma) kadısına bağlı yerlerden Bedil divanından sonra başlıyor. Sırasıyla Sabunar (Sabunlar), Yellüce (Mengen tarafı), Gerziye (Gerze, Özbağı), Mülk karyesi (Songuldayık köprüsü), Narken? , Sabunar (Sabunlar), Ermeni Yolu ?, Yassı viran, Göneç "vs şeklinde yazılmış.

Vakıf edilen yer Sadece köprü olarak değil büyük bir arazide aynı adla anılmış ve vakıf edilmiş. Hızırbeğeli (Hızır Bey İli Devrek-Çaycuma) bölgesi ile ilgili ilk bilgiler "Tevârih-i Ali-i Osman-Kemal Paşa-Oğlu Şemsettin Ahmed İbn-i Kemal"⁽¹⁶⁾ kitabında geçer. Kitapta Orhan Gazi komutanlarından Konur Alpı Bolu iline sefere gönderir. Konur Alp Bolu'yu Fethettikten sonra komutanı olan Hızır Bey'i Devrek-Çaycuma Bölgesine gönderir ve Hızır Bey'in aldığı bölge "Hızır Bey İli" diye geçer anılır der. Kitapta geçen tarih M.1326 yılıdır.

15:İstanbul Atatürk Kitaplığı (Muallim Cevdet Yazmaları) MC B/15- Bolu Efka defteri- H.925 (M.1519)

16: KEMAL PAŞA-OĞLU ŞEMSÜDDİN AHMET İBN-İ KEMAL "TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN II. DEFTER" Şerafettin Turan- TTK-1991-Ankara Sayfa-21-24

Evkaf (Vakıf) defterlerinde Hızırbey'in vakıf ettiği yerlerden olan arazi içindeki Songuldayık köprüsü ve Arazi Songuldayık adının 14. yüzyıldan kalma Altı Asırlık bir geçmişe sahip olduğunu gösteriyor
Arşiv defterlerinde Hızırbey ili sınırları Devrek, Çaycuma dahil bugünkü Zonguldak ili kapsadığına göre Zonguldak Üzülmaz deresinin ve üzerindeki köprü'nün adı Songuldayık adında bir köprü olması adını da buradan alması muhtemeldir.

Diğer yönden Songul-Dayık adının anlamı konusunda farklı görüşlerde yazılabilir.

Songul-dayık

Songul: Farsçada "Sangula" Fiğ veya darı ekmek anlamına gelir (darı tarlası) benzetme

Zongul-Zungul: Doğu dillerinde Dağdaki sümbüle "Zungul" Kimi Lehçelerde de "Zongul" da deniyor. (Sümbül tarlası) benzetme.

10/M /1320 (Hicrî) Miladi-19 Nisan 1902 ⁽¹⁷⁾ tarihli Deniz İşleri Bakanlığına Bakan Bahri İmzalı belge ve Fransızca liman haritasında Zonguldak'ın bulunduğu yere "Zongouldak" ve parantez içinde (Zungul) yazılmış.

Emin Çakıroğlu ⁽¹⁸⁾ Halkevi'nin çıkardığı Karelmas dergisinin 29.9.1943 tarihli 12. sayısına "Bugünkü Zonguldak Şehri" adıyla yazı yazar. Emin Çakıroğlu Zonguldak'ın o günkü durumunu konumunu irdelediği yazıda Zonguldak adının nerden geldiği konusu üzerinde de durur "Şehrin bulunduğu yerlerde ve etrafında baharda çok Sünbül (Zünbül) açtığından eskiden buralara "Sünbül dağı" (Zünbül dağı) diyorlarmış. Daha sonraları şehir büyüyüp mıntıkanın ismi çok söylenmeye başladıkça "Zümbül dağı" "Zonguldak" şekline istihale(bir durumdan başka bir duruma geçiş) etmiş" diye yazar

Dayuk-Dayık: Bölgede Dayuk ekinin yaşlılar tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Osmanlı arşiv defterlerinde bir tek 14. Yüzyılda kullanıldığı görülmektedir. 19 yüzyıla kadar olan kayıtlardan başkade görülmez.

Doç.Dr. Mustafa Sarı'nın makalesindeki "Dayuk" kelimesi ⁽¹⁹⁾ Karışık dilli eserlerde görülen *davuk* / *-dayuk* ekini incelediği çalışmasında dAyUk/-dAvUk ekinin eski Anadolu Türkçesinde neden yaygınlaşmadığını açıklamasında şöyle anlatır " Karışık dilli eserler üzerinde yaptığımız taramalar sırasında, hem zamir köklerine hem de anlamlı isim köklerine eklenebilen ve bir isim çekim eki gibi kullanılan *-davuk/-dayuk* ekini tespit ettik. Ek, getirildiği kelimeye "**gibi, öyle, öylece, benzer**" anlamları katmaktadır. Kanaatimize göre, Harezmi Türkçesindeki *andağok/andağuk* sözlerinde enklitik gibi kullanılan *-dağok/-dağuk*, karışık dilli eserlerde ekleşerek *-davuk /-dayuk* biçimini almıştır. Harezmi Türkçesindeki *-dağok* enklitiği ile karışık dilli eserlerdeki *-davuk /-dayuk* ekinin fonksiyonu aynıdır. Her ikisi de eklendiği kelimeye "**öyle, öylece, bunun gibi**" anlamlarını katmakta ve isim yapım eki gibi kullanılmaktadır.

17: T.C.B.D.A.G.M. Osmanlı Arşivi Tarih: 10/M /1320 (Hicrî) Dosya No:228 Gömlek No:63 Fon Kodu: Y..MTV

18: Hamit Kalyoncu "Kömürde Açan Çiçek" Pervaz Yayınları Ankara 2005 sayfa 79-80

19: Mustafa SARI "Karışık Dilli Eserlerde Kelime>Enklitik>Ek Sürecinde Bir Biçim Birimi: dAvUK / dAyUK", Turkish Studies, C. 5/1, 2010, s. 594-615 Mehmet Kanar "Farsça Türkçe Sözlük" Say Yayınları İstanbul-2008

Harezmi Türkçesinde enklitik olarak kullanılan -dağuk/-dağok, karışık dilli eserlerde eklediği için (mindeyük, gevherdeyük örneklerinde olduğu gibi) damak uyumuna bağlanmış ve bir çekim eki özelliği kazanmıştır.

Yazıda esasen bir birleşik kelime olan andagok sözünün, -dAyUk/-dAvUk biçiminde nasıl eklediğini bu ekin Harezmi Türkçesinde ve Eski Anadolu Türkçesinin başlarında kullanıldığını belirtmiş, Eski Anadolu Türkçesi, Oğuzların (yani Türkiye Türklerinin de içinde olduğu Oğuz boyunun) oluşturduğu yazı dili olduğunu bunun önemini anlatmış , -dAyUk/-dAvUk ekinin Eski Anadolu Türkçesinde neden yaygınlaşmadığını açıklamıştır. Örnek olarak da Bu dönemde -dAyUk ile görevdeş/anlamdaş -cılayın/-cikeyin eki var (Yunus'un, Eski Anadolu Türkçesinin önemli temsilcisi, 'Bir garip ölmüş diyeler/ üç günden sonra duyalar /soğuk su ile yuyalar / Şöyle garip **bencileyin'** dizelerini hatırlamakta fayda var). Bu ek çok sık kullanıldığı, -dAyUk eki yaygınlaşmamıştır. diye yazar ⁽²⁰⁾

Zeynep Korkmaz ⁽²¹⁾ Bartın ve yöresi ağızları kitabında şöyle yazar "Bartın ağız bölgesi sistemli değişimleri ile Anadolu Türkçesindeki genel kuraldan ayrılmakta ve yediyüz yıl önceki Kıpçak-Kuman metinleri ve onun bugünkü halefi Karayım lehçesi ile karşılaştırılabilecek bir durum göstermektedir. Bartın bölgesi Oğuz ve Kıpçak unsurların Orta Asya'da özellikle Harezmi'de bir arada yaşadıkları devirlerden gelme Oğuz ve Kıpçak karışımı bir ağız mı aksettirmektedir? Bahis konusu özelliklerin Anadolu dışı Azeri ve Türkmen ağızlarında ortaya çıkması da ister istemez hatıra böyle bir soru getirmektedir. Kaldı ki Türk dilinde Oğuz-Kıpçak lehçelerine ait özellikleri karışık olarak devam ettiren lehçe ve metinler vardır

Hamit Kalyoncu "Kömürde açan çiçek " ⁽²²⁾ adlı kitabında "Songuldayık" "Zonguldayuk" sözcüğünün Zonguldak biçimine dönüşümünü şöyle yazar" "**Zongulda-y-uk**" yansıma kökenli bir sözcük olan "**Zongul**" ad kökeni "**-da-**" addan eylem (fiil) yapma eki eklenerek elde edilen "**Zongul-da-** (mak) eylem gövdesinde "**-y-**" kaynaştırma eki ve "**-u/-ü-** ya da **-ı/-i-**" yardımcı ünlüsü alan "**-k**" eylemden ad yapma ekinin eklenmesi ile "**Zongul-da-y-uk**" sözcüğü oluşur. Uzun yıllardan beri gelen söyleniş sürecinde "**-y-**" kaynaştırma sesi ile "**-u- ya da -ı-**" yardımcı ünlüsünün bir çok Türkçe sözcükte görüldüğü gibi düştüğü göz önüne alırsa "**Zonguldayuk**" sözcüğünün söylenişte zamanla "**Zonguldak**" biçimini aldığı düşünülebilir."

20: Mustafa SARI "Karışık Dilli Eserlerde Kelime>Enklitik>Ek Sürecinde Bir Biçim Birimi: dAvUK / dAyUK", *Turkish Studies*, C. 5/1, 2010, s. 594-615

21: Zeynep Kormaz "Bartın Yöresi Ağızları" AKDTYK Türk Dil Kurumu Yayınları:584 Ankara 1994 sayfa 4-5

22: Hamit Kalyoncu "Kömürde Açan Çiçek" Pervaz Yayınları Ankara 2005 sayfa-73
Ferit Develioğlu "Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat" Aydın Kitabevi Yayınları Ankara-1993

Sonuç olarak ortaya çıkan kaynaklardan Zonguldak adının altı asırlık bir geçmişi olduğu ortaya çıkmaktadır. Yukarıda temas ettiklerimiz arasından Başbakanlık Arşivi Tapu tasnifi'nde "TD 51" numarada bulunan Bolu sancağına ait M. (1512–1520) tarihli Mufassal defterlerinde, Yine İstanbul Atatürk kitaplığında Muallim Cevdet yazmaları arasında bulunan Yavuz Sultan Selim devri tahrir kayıtlarını gösteren "MC. 15" nolu Bolu sancağına ait H.925 (M.1519) tarihli Evkaf (Vakıf) defterinde görülen "SONGULDAYIK" adı nispeten daha tutarlı görünmektedir. Yukarıda Osmanlıca el yazısı ile yazılan belgede Zonguldak adında görüldüğü gibi Zonguldak adındaki dak kelimesini Osmanlı imlasında yazılan belgelerin hiç birinde coğrafi bir şekil olan dağ kelimesinin yazılışı ile uyuşmamaktadır. **Osmanlı imlasında "dağ/tağ" kelimesi "طاغ" şeklinde yazılır.** Sonuçta Songuldayık kelimesinin –dayık ekinin zamanla – dak ekine dönüşüp Songuldak-Zonguldak adını alması kuvvetli bir ihtimaldir.

TEŞEKKÜR

"Zonguldak adının kökeni" adlı araştırmam ve yazılarımda bana, özellikle 15 ve 16. yüzyıl ile ilgili olarak her türlü bilgi, belge, makale, desteği sağlayan sayın Prof. Dr. Kenan Ziya Taş'a, Sayın Doç Dr. Cevdet Yakupoğlu'na ve Farsça dil bilgisi konusunda yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet Kanar'a teşekkür ederim.

BELGELER KAYNAKLAR

در بنو عباس برک ما یح اصناک و بولنزا سحای برینه کما یلکم مدتی بر در
حالیبا علی ولد موسی و صار و خاۃ بر لور موسی و لورشا هبنا مشرف لور در
و منتشا ولد موسا و یوسف و نضوۃ و حاج اولاد موسی مشرف لور در
بر اتالی کور لور که قبا جلد در بیش یوا الور لور

Mezra-yi Der Bölücek-i Bedil Tabii-i On iki Divan İshak yerine tahminen yirmi muddluk yerdir. Haliyen Ali veled-i Maruf ve Saruhan birader-i Maruf berât-i Şahîyle mutasararıflardır ve Menteşe veled-i Musa ve Yusuf ve Nasuh Hacı evlâd-ı Musa mutasararıflardır beratları görülmedi kayacılarıdır Beş yuva alurlar. (bu girişin altında da hemen aşağıdaki kayıt yer almaktadır.)

لیسانه
صوتقولدر ایق
ما یح صخر کبر ایق

Yararlanılan Kaynaklar

Prof. Dr. Kenan Ziya Taş özel arşivi

1:B.O.A. Tapu Tasnifi TD 51 “ Bolu Mufassal Defteri”- M. (1512–1520)

2:MC B/15- Bolu Efkafe defteri- H.925 (M.1519)

1:T.C.B.D.A.G.M. Osmanlı Arşivi Tarih: 10/M /1320 (Hicrî) Dosya No:228 Gömlek No:63 Fon Kodu: Y..MTV.

2:T.C.B.D.A.G.M. Osmanlı Arşivi–Tarih 29/Ra/1265 (Hicrî) Dosya No:176 Gömlek No:80 Fon Kodu: A.}MKT”

2:Mehmet Kanar “Farsça Türkçe Sözlük” Say Yayınları İstanbul-2008

3:Ferit Develioğlu “Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat” Aydın Kitabevi Yayınları Ankara-1993

4:STRABON”GEOGRAPHIKA Antik Anadolu Coğrafyası” (Çeviren Adnan Pekmen) Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul 2000

5:Arrianus “Arrianus’un Karadeniz Seyahati” Çeviren Murat Arslan Odin Yayıncılık İstanbul 2005

6:P.Minas Bijişkyan “Pontos Tarihi- Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası” Çeviri Hrand D. Andreasyan Çiviyayınları İstanbul-1998

7:Klaus Bekle-Paphlagonien und Honorias – Wien- 1996

8:Donald Quataert “ Osmanlı İmparatorluğu’nda Madenciler ve Devlet Zonguldak Kömür Havzası 1822-1920” Çevirenler Nilay Özok Gündoğan, Azat Zana Gündoğan – Boğaziçi Üniversitesi Yayınları-İstanbul 2009

9:Zonguldak Ticaret Odası “ Cumhuriyet’in On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası “ 29 Teşrinievvel 1933

10:Zeynep Kormaz “Bartın Yöresi Ağızları” AKDITYK Türk Dil Kurumu Yayınları:584 Ankara 1994

11:Hamit Kalyoncu “Kömürde Açan Çiçek” Pervaz Yayınları Ankara 2005

12:KEMAL PAŞA-OĞLU ŞEMSÜDDİN AHMET İBN-İ KEMAL “TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN II. DEFTER” Şerafettin Turan- TTK–1991-Ankara

Makaleler

1:Mustafa SARI “Karışık Dilli Eserlerde Kelime>Enklitik>Ek Sürecinde Bir Biçim Birimi: dAvUK / dAyUK”, Turkish Studies, C. 5/1, 2010, s. 594–615.

2:Nalân Türkmen, “Avcı Kuş İkonografisi ve Hünernâme’deki Betimlemeleri”, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Ocak 2009 “Türk Kültüründe Av”